

INTERJÚ KOZMA ZSUZSANNÁVAL

Erhardt Gábor, fotó: Kozma Zsuzsanna

▼ Családi ház, Gombosszeg, 2019

Kozma Zsuzsanna építész már egyetemista korában, a Szerves építészet tantárgy hallgatójaként kapcsolatba került a szerves gondolkodásmóddal. A diplomaszerezést megelőzően kezdett el dolgozni a Triskellben Turi Attila és Csernyus Lőrinc mellett, és bár ténylegesen nem vett részt a Vándoriskola posztgraduális képzésén, „vendég-hallgatóként” számos programján megjelent.

► Bár nem voltál vándoriskolás, és ha jól sejtem, nem tartod magad klasszikus értelemben mesternek, de az eddigi életutad mindenképpen érdekes lehet sokak számára. Hogyan kerültél a hazai szerves építészet közelébe? Mik voltak a fő motivációid?

A Budapesti Műszaki Egyetem Építész-mérnöki Karára jártam. Már az egyetem megkezdése előtt érdekelt a szerves építészet. Zalaegerszegen nőttem fel. Szerettem kerékpározni a zalai dombokon, így lehetőségem nyílt találkozni a környező falvakban Makovecz Imre építészetével. Zala megye szerencsés helyzetben van ebből a szempontból. Így már a felvételi előtt kialakult bennem némi építészeti vágyakozás, melyet meghatároztak a környéken látott falusi építészet emlékei és Makovecz Imre épületei. Az egyetemi évek alatt a Szerves építészet című, szabadon választható tárgynak köszönhetően mélyebben megismer-

kedhettem Turi Attila, Csernyus Lőrinc és Siklósi József, valamint a hazai és a nemzetközi szerves építészet képviselőinek munkáival. Számomra ezek az órák jelentették az oázist a sivatagban. Iszapos orruként hinni akartam abban, hogy az épület túlmutat a funkció-forma ketősségén. A zsigereimben éreztem, hogy az épület több, mint anyagból formált „épített eszköz”. Éreztem, hogy hatással van rám a környezetem, a különböző épületek máshogy hatnak rám. Felfigyeltem arra, hogy vannak helyek, ahol jól érzem magam, és vannak, ahol kevésbé. Ugyanígy figyeltem a bennem lezajló folyamatokra különböző anyaghasználatú terekben is. Még nem tudtam, nem értettem az anyag és a szellem viszonyát, de azt igen, hogy létezik valamiféle kapcsolat, hierarchia és rendezőelv. A szerves építészet órák kinyitották számomra „Pandóra szelencéjét”. Megismerkedtem az antropozófiával, Wright gondolkodás-

módjával, Makovecz Imre építészeti elveivel. Innentől a kocka el volt vetve...

► Voltak mestereid az egyetem utáni években?

Szerencsésnek tartom magam, mert az egyetemi évek alatt sikerült tervezői gyakorlatra elszegődnöm a Triskell Kft.-be, Turi Attila és Csernyus Lőrinc mellé, akik aztán nyolc évig a mestereim voltak. Lelkesített, hogy láthattam, hogyan lehet az egyetemen tanultakat a gyakorlatba átvinni. Izgalmas tervezési feladatokban vettem részt mellettük.

► Tudnál említeni néhányat ezek közül a fontos épületek közül?

Az első komoly megméréstetéselem a Tyukodi Általános Iskola felújítása és bővítése volt. A tervezési munka a diplomázást követő éveim alatt kezdődött, és már gyakorló építészként művezetéssel is segítettem az építési munkát. A tervet Makovecz Imre vázlatai alapján, Csernyus Lőrinc szakmai iránymutatása mellett kezdtem kidolgozni. Nagy örömmre szolgált a Mester vázlatai nyomán megrajzolni az épületet, megmutatni neki a rajzaimat, és beszélgetni vele a tervek fölött. Csernyus Lőrincsel több kisebb tervezési feladatban vettem részt: a bonyhádi kórház és az öbudai Waldorf-iskola új épületének, valamint a Szikszói Általános Iskola (Szepsi Csombor Márton Gimnázium, Szakképző, Általános Iskola, Könyvtár, Egységes Pedagógiai Szakvizsgálat és Alapfokú Művészeti Iskola) terveinek elkészítésében. Turi Attila mellett a polgári Kistérségi Járóbeteg Szakellátó Központ és

▲ Általános iskola, Tyukod. Makovecz Imre tervei nyomán Csernyus Lőrinc munkatársaként, 2012

VÁNDOROKBÓL MESTEREK

KOZMA ZSUZSANNA

Családi ház, Gomboszeg, 2019 ▶

az abonyi Községi ház és Művészeti központ tervezésében, majd a vörösiszap-katasztrófa utáni kárenyhítésben megvalósuló lakóépületek tervezésében is részt vettem.

► **Kapcsolatod a Triskell-lel kizárólag a munkákra korlátozódott?**

Nem. Bár feszes volt a munkarend, de emellett az iroda minden nyáron szervezett kalákát, építőtáborot, ahol volt idő kicsit az irodán kívül, közösségben alkotni. Ezek voltak a „Jóvilág Kft.”-nél eltöltött tanulóévek.

► **Milyen kapcsolódásaid voltak a Vándoriskolához? Miért nem ugrottál bele végül?**

Mindig arra vágytam, hogy teljes joggal része legyek. A triskelles évek alatt – amennyire csak tehettem – részt vettem a vándoriskolás rendezvényeken, együtt pályáztunk (Mild Home), több kiránduláson is ott voltam. Szerettem volna a diploma után jelentkezni, de vártam pár évet a felvétellel, mert a Triskellben szükség volt rám. Amikor eljött a felvételi jelentkezés ideje, 2010 őszén, nem vettek fel. Ez nagy csalódás volt számomra, egyben nagy mérföldkő is az önismeretben. Ez volt az a pont, ahol elkezdtem felépíteni magam mint önálló építész. Emiatt igazából ezt a pofont egy nagyon jól irányzott atyai pofonnak tudom elkönyvelni, és ma már hálás vagyok érte.

► **Hogy alakult a saját utad? Mivel teltek az önállósodás első évei?**

A triskelles évek alatt foglalkozni kezdtem a környezettudatossággal, a szalma- és vályogépítéssel. A munka mellett terveztem családi házakat, sokszor az irodai munkakezdés előtt, reggel 4-kor kelve dolgoztam a saját, önálló tervezési munkáimon. Részt vettem kalákákon, szakmai konferenciákon is. A Vándoriskola felvételi kudarcra vezetett rá, hogy az önállóság útjára lépjek. Sokáig halogattam a döntést, melyet végül egy El Camino-zarándoklaton hoztam meg. Elvégeztem több szakmai jogosultsághoz kötött képzést (energe-

tikai tanúsító, műszaki ellenőr), melyek az első önálló éveimben nagyon sokat jelentettek. A gazdasági válságot még érezni lehetett, amikor nekivágtam a magánpraxisnak. Alig volt tervezési feladatom akkoriban. Az első években a tanúsítás, felmérés, műszaki ellenőrzés voltak a vállalkozásom mentőövei, amellett, hogy ezek a kisebb, nem éppen kreatív mérnöki munkák a „soft”-os készségeimet is csiszolták: pl. tárgyalási készség, terepgyakorlat. Ma is profitálok belőlük.

► **És nem volt benned belső bizonytalanság ezekben az időkben? Ha jól sejtem, minőségileg, szellemileg eléggé más idők lehettek ezek a triskelles évekhez képest. Mi volt a belső motivációd? A dac, vagy más hajtott az önállóság felé?**

Nem a dac miatt mentem el. Mindig hívott a Hely, ahonnet elindultam, ahol születtem, felnőttem. Zalaegerszeg és környezete számomra a forrás az építészeti és természeti gazdagságával. Biztonságos környezetet, a megnyugtató anyaméhet jelentette számomra, aminek ismertem minden részét. Másrészt jóval több személyes kapcsolatom volt akkoriban ott, mint Budapesten. Abban az időben Budapesten nem mertem volna nekiállni önállóan vállalkozni. Nem éreztem magam elég jónak. Ezzel szemben Zalaegerszegen, a biztonságosnak vélt környezetben igen. Ott neki mertem állni szép lassan felépíteni a praxisomat, és az önmagamba vetett hitet is. Mindezek mellett a családomra is támaszkodhattam, akik hittek bennem. Úgy éreztem, hogy feladatom, kötelességem is a Budapesten összegyűjtött kincseimet hazavinni, és visszaadni belőle a szülővárosomnak. Nem tudom, ez eddig mennyire sikerült. A kezdeti időkben rengeteg bizonytalanság volt bennem, de mint egy jó menedzser, megszerveztem a vidéki életem kulturális és szakmai részét. A bizonytalanság volt a hajtóerő. Mindig „előre menekülni”. Ez volt a mottóm, de az irányt én határoztam meg azon értékek mentén, melyeket fontosnak tartottam.

Felkerestem hasonló gondolkodású közösségeket, személyeket. Igyekeztem belefolyani a vidéki kulturális életbe, bekapcsolódni a vidéki élet vérkeringésébe. Mivel régóta érdekelt a falusi kisközségek építészete, az önfenntartó gazdálkodás, a szerves építészeti, hamar megtaláltam azokat a személyeket, akikkel együtt tudtam gondolkodni. Így találkoztam Ekler Károly építésszel, Fekete László kávási polgármesterrel, Németh Szabolcs gomboszegi polgármesterrel is, akikkel nemcsak szakmailag, az építészet területén kapcsolódunk, hanem kicsi szellemi táborozuk is raktunk.

► **Minden Budapesthez kötődő szálát elvágta ekkoriban?**

Nem, kapcsolatban maradtam a meste-reimmel, a Kós Károly Egyesülés tagjaival, valamint a budapesti magánéletem fontos személyeivel. Mindemellett szerveztem és tartottam is Zalaegerszegen szalmabála-építészettel kapcsolatos gyakorlati és elméleti képzéseket az Energia és Környezet Alapítvánnyal (EKA), valamint a Magyar Szalma-építők Egyesületével karöltve. Valamint pályáztunk vándoriskolásokkal, kisközségek vezetőivel ismerkedtem meg, polgármesterrel karöltve tartottunk lakossági fórumokat az örökségvédő tábor előtt, melyek szintén izgalmas emberi kapcsolatokat adtak. Ilyenformán sosem éreztem magam egyedül.

► **Ha jól érzem, furcsa kettősség él benned a közösségi lét és a saját egyéniség között.**

Számomra az önállóság, a független időbeosztás, különállóság, egyedüllét a szabadságot jelenti. Ebben a teremtő állapotban tudok leginkább nyitott és befogadó maradni, leginkább alkotni és aktívan tevékenykedni. Számomra fontos, hogy burkot képezhessek magam köré, ami lehalkítja a „kinti zajt”, amiben alkothatok, gondolkodhatok, és teret engedhetek a belső érzeimnek. Ez a különálló biztonság persze meg is gátol abban, hogy közösségek szerves része

legyek, de a kapcsolódás mindig fontos számomra. Úgy gondolom, hogy az életünkről alkotott ösképeink már gyermeki korban megszületnek. Ez az a tiszta, befolyásolásmentes, őszinte állapot, amikor az emberpalánta még szerves kapcsolatban áll önmagával, az őt körülvevő világ még nem zárta el a saját érteitől, még nem befolyásolta önmaga szubjektív megélését. Amikor tervezek, az egyeztetések alatt igyekszem az ügyfeleimmel felidézni ezt az állapotot, mert ez az alapja az egésznek. Egy nagyon erős és nehezen megfogható érzet. Ugyanígy ez az alapja (vagy ennek kéne lennie) az életünk szervezésének. Az én ösképem, hogy egy napfényes torony-szobában egyedül, kreatívan dolgozom egy nagy íróasztalnál. Kicsit hercegnős ez a kép, tudom.

► **Említetted Ekler Károly nevét. Jól sejtem, hogy ő több volt számodra, mint az általad tervezett házak kivitelezője?**

Igen, Ekler Károly építésszel is ebben az időszakban ismerkedtem meg. Tervező-kivitelező egységet alkotva együtt valósítottunk meg több könnyűvályog-épületet, köztük a becsvölgyei és a gomboszegi lakóépületet is. Rengeteget tanultam tőle szakmailag, és örülök neki, hogy meszterként tekinthetek rá. Mindezek mellett rendszeres beszélgetésekkel, közös gondolkodásokkal baráti kapcsolatot alakítottunk ki egymással.

► **Mondanál pár szót ezekről az épületekről?**

A becsvölgyei házra a megbízás egy zalai szalmabála-építészeti képzésen szerzett ismeretség kapcsán érkezett 2014-ben. A zalaegerszegi család, aki megkeresett, szeretett volna egy göcseji faluban önfenntartásra berendezkedni, gazdálkodásból megélni, egészséges, természetes házban lakni. Favázás, könnyűvályog-szerkezet mellett döntöttünk, mivel így az épület felépítéséhez minimális iparilag előállított építőanyagra volt szükség, fenntartása is gazdaságos. Az épület hagyományos népi építészeti hangulatot áraszt, köz-

ponti tere a nappali-konyha-étkező, ahonnan keleti irányba nyílnak a hálószobák. A bejárat a kapu felőli részen, az északi homlokzaton található. Ekler Károlyt én vontam be a tervezés szerkezetét érintő, végső szakaszába, majd a kivitelezésbe is. A gomboszegi dombház tervezése után kerestek meg a megbízóim 2015-ben, hogy tervezzek nekik az udvarukra egy szép nagy, tágas falusi hosszúházat. Az épület alapkonfigurációja a hagyományos háromosztatú parasztház, de itt az épület szélessége miatt az első és hátsó osztásokban két-két helyiség is helyet kapott. Hogy az épület arányai ne torzuljanak el, az utcai homlokzathoz a tornácot kiharaptam, így az utca felé keskenyebb homlokzattal fordul. A fedett tornácra keresztül lehet bejutni az előtérre keresztül a ház központi terébe, az étkezőbe és a konyhába, ahonnan elérhető az összes többi helyiség. Az épület középpontjában kap helyet a tömegkályha, mely szemes kályha és csikótűzhely is egyben. A konyha és étkezőhöz kapcsolódik a nappali, mely az épület déli oldalán található.

Az utca felőli oldalon található a földszinten a gyerekek szobája, az épület másik végén, a nyugati oldalon pedig a szülői háló és a fürdőszoba.

► **A műemlékekkel való foglalkozás is ebben az időben kezdődött?**

Igen, itt kaptam az első műemlékes és örökségvédelemmel kapcsolatos megkezdését is, amiből egy szép közösségépítő kaláka fejlődött ki. A falusiak és a helyi és műegyetemista építész diákokkal együtt újítottunk fel hagyományörző módon majd' kétszáz éves boronapincét.

► **Hol volt ez a boronapince?**

2013-ban egy Zalaegerszeg melletti falu összefogásának lehetünk szemtanúi. A kávási dombokon-hegyeken kellemes fehérborok készülnek a mai napig. Minden szőlőbirtokhoz épült egy-egy ilyen pince. Ezek a pincék a göcseji hagyományokhoz híven boronafalazattal készültek, kívül-belül vályogtapasztást kaptak. Ma a borona tanösvény nevezetű túraútvonal vezet végig a hegyeken, hogy a túrázó megismerhesse az esetenként

kétszáz-háromszáz éves pincéket. Sajnos egyik-másik menthetetlen, romos állapotban van, de talán még nem kértünk el, az utolsó pillanatban még vissza lehet fordítani a romlás folyamatát. Fekete László polgármesterrel folyamatosan kerestük a mentés eszközeit. Pályázatot adtunk be, hogy a legszükségesebb munkákat elvégezhessük pályázati pénzből, lakossági fórumokat tartottunk. Elképzelésünk szerint, ha a javítható házak falait elkezdjük eredeti állapotukba visszaállítani, akkor elindulhat egy szépitőmozgalom, amit a tulajdonosok folytatnak: mindenki egy picit helyrehozza a saját portáját. Ehhez az első lépés a tudás meghonosítása volt, hiszen a sár tapasztása már nem „mai mesterség”. Az előkészületek alatt a legnehezebb feladat mégis az volt, hogy megértessük a pincék tulajdonosaival: a régi épületek szellemi értéke felbecsülhetetlen, azzal együtt, hogy számukra a boronapincék a szegénységet szimbolizálják. Pedig a régi korok értékei a jelen alapkövei, s ha ezt egy közösség felismeri, építközhet rá, a jövőbe tekinthet.

Ez a falu egy hétre befogadta a fiatalokat: a zalaegerszegi Széchenyi Építőipari Szakközépiskola tanulóit és a Budapesti Műszaki Egyetem építészmérnök hallgatóit, akik lelkesedésükkel és fiatalos lendületükkel dolgoztak a pincéken. Az ifjúsághoz csatlakoztak a pincetulajdonosok és a falu közmunkásai is. Három boronapincét újítottunk fel, közöttük egy országos műemléket. A diákok talán nem is gondolják, mennyire fontos dolgot vittek végbe: elkezdődött valami a falubeliekben, elkezdtek hinni a közösség erejében. Talán sikerült ezt a gondolatot megfelelő földre „tapasztanunk”.

› **Működik/működött a Zalaegerszeg–Budapest közötti ingázás, teljesen fel tud adni a Budapesthez kötődő munkákat?** Így van, működött Zalaegerszegen a praxis. Az ottani közösségi életbe is sikerült valamelyest bekapcsolódnom, de a várt elköteleződés végül nem történt meg. Hétköznap Zalaegerszegen dolgoztam, de a hétvégéket általában Budapesten töltöttem. A fővárosi barátságokat és munkákat nem tudtam, és nem is akartam teljesen elengedni. A párom is ide kötött, itt jobban tudtam töltődni, így csak ki kellett várnom, mikor fogy el az ingázás miatt az energiám, ami döntésre és elköteleződésre sarkallt. Három év után költöztem én és a praxis is. Most Budapesten, a XI. kerületben van irodám. De megmaradtam falusi építésznek. Budapest agglomerációjába tervezek, gyakran kerékpárral közlekedem. Úgy tűnik, van, ami nem változik...

› **Nagyon jellemző rád az állandó önképzés. Miért tartod ezt fontosnak?** Van bennem egy – talán belső bizonytalanságból fakadó – folyamatos kíváncsiság, nyitottság. Szeretem a dolgokat elemezni, kiértékelni, és szeretem a legjobb tudásom szerint csinálni. Ha valami nem sikerül az elvárásaimnak megfelelően, keresem a miérteket: mit rontottam el, hogyan tudnám máskor jobban csinálni. Így a kávési örökségvédő tábor inspirált a műemlékvédelmi szakmérnöki képzés elvégzésére. De ugyanígy a tervezési megkeresések vezettek a *Life Coaching* irányába.

› **Beváltotta ez a képzés a hozzá fűzött reményeidet? Tudod ezt a plusztudást hasznosítani?**

A képzésen szerzett tudás nem áll meg a műemléki kategóriánál, nem jogszabálytól függ. Vagyis, nem csak jogi értelemben vett műemlékek esetén lehet használni. Minden meglévő épületnek van múltja. Épületbővítésnél is mindig „életkriminológiával” kezdem a munkát. Fel-tárom a ház szerkezeti és történeti vetületét, megértem a múltját, drámáit, hogy a megfelelő eszközzel tudjam a műtétet elvégezni. Egy régi épület olyan, mint egy öregember. Épületlány. Ha megfelelően végzem a műtéti beavatkozást, életre kel.

› **Hogy egészíti ki a környezettudatos építés a műemlékvédelmi gondolkodásodat? Mi a fontos számodra ebben a mára már önálló tudományágban?**

Az építés akkor lesz környezettudatos, ha minimálisan avatkozik be a környezetébe, kulturális, társadalmi és anyaghasználat tekintetében egyaránt. Ha tiszteletben tartja az anyagi erőforrásokat, nem akar több lenni, mint ami szükségszerű. Ha a benne élőket oltalmazza, támogatja. Nem nagyobb a szükségességnél, nincsenek benne felesleges terek és maníros, idegen megoldások. Minden egyes ponton, ahol kizökkenünk tervezéskor az építészeti önazonosságból, megjelennek felesleges motívumok a házon. Vagyis minden az építőből, önMAGából indul, de az építész kezében van a ceruza. Nem mindig könnyű megtalálni a helyes kérdésekre a helyes válaszokat, ezért is találok fontosnak az alapos építészeti önismeretet, és ezért kezdtem el architect coachként strukturáltan feltárni az építés körülményeit. Így születtek a „Neked való ház” ülések, melyek ilyen formában kapcsolódnak a környezettudatossághoz.

› **Mi volt előbb, az ilyen témájú tervezési feladattal való megkeresés, vagy a saját érdeklődésedből indultál ebbe a ma népszerű irányba?**

A két dolgot egymástól nem lehet elválasztani. Amikor valaki tervezőt keres, akkor kell legyen közös metszetük, hogy kialakuljon a kommunikáció, a közös értékrenden alapuló munka. Van, hogy az ügyféllel együtt tanulunk. Az általam kidolgozott „Neked való ház” brand (NVH) tematikus önismereti kurzus, amely segíti az ügyfeleimet a háztervezés folyamatában, ugyanis úgy gondolom, a ház a nyolcadik bölcseregünk... Dunakeszire terveztem egy lakóépületet, melynek az egyeztetéseit már az NVH szerint kezdték el. Az épület jól sikerült, és a tulajdonosok kifejezetten nagyon elégedettek, az ő házuk lett.

› **Milyen épületek tervezését tekinted fontosnak, illetve személyekre szabottnak?**

Talán amiatt, mert az érdeklődésem középpontjában az egyéni életsorsok és helyzetek állnak, mert az építészeti szolgálatnak, segítő szakmának tekintem, zömében családok keresnek meg tervezéssel. Számomra fontos, hogy támogathassam őket kiteljesedésükben.

› **Ahogy Bártfai Szabó Gábor egy korábbi interjúban mondta a saját házuk kapcsán, az Év családí háza díj kiesít bezárta őket az energiatakarékos kis házak tervezési szegmensébe. Nálad nem ez a helyzet? Törekedsz a sokszínűsége, vagy teljesen ráálltál a környezettudatos épületek tervezésére?**

Én ettől a bezártságtól még nagyon messze vagyok. Szeretem a kihívásokat, az izgalmas feladatokat. Mindegyik ház külön történettel rendelkezik. A gombosszegi polgármester megkeresett, hogy szeretne egy elvonulásra alkalmas hajlékot építeni magának, ún. hobbit-házat terveztetni velem. A tolkieni előkép után igyekeztem megérteni, mitől lesz egy ház számára hobbit-ház. Az egyeztetések alatt kiderült, hogy a fantázia birodalmán túl fontos neki a tradíció, a helyi építészeti is. Izgalmas tervezés alatt egy

◀ Dombház, Gombosszeg, 2016

▲ ÖKO Home Expo

› **Az interjút azzal kezdtem, hogy nem vagy a szó klasszikus értelmében mester, de azt látom, hogy meglehetősen nagy és széles körű tudásra tettél szert az elmúlt egy évtizedben, amit szívesen osztasz meg másokkal.**

Valóban nem tartom magam klasszikus értelemben mesternek. Az ember nem attól válik mesterré, mert felkenik, hanem mert a tanítványok kiválasztják. Innentől kezdve pedig ez kötelesség. Alapvetően van bennem igény arra, hogy átadjam a bennem lévő tudást. Számomra öröm látni, hogy az általam összegyűjtött ismeretek, amik bennem összeálltak, tovább fejlődnek mások gondolatvilágában. Annak is örülök, ha az átadott tapasztalatok engem túlszárnyalnak, mert akkor lesz kitől tanulnom nekem is. Ez az együtt fejlődés nekem közösségélményt is jelent.

Időről időre megkeresnek építészek vagy szakmabeliek, hogy adjak tanácsot, vagy oktassak. Már két ízben kaptam meghívást a *Gyüttment Fesztiválra*, hogy tartsak *NVH (Neked való ház) önismereti workshopot*, ami számomra jó visszajelzés. Az EKA is rendszeresen meghív előadónak. Idén ott leszek az *ÖKO Home-on*, a környezettudatos építkezők napján is (a járvány miatt elhalasztották). Legutóbb a Budapesti Műszaki Egyetem Épületszerkeztan Tanszékéről kerestek meg szakmai óraadónak.

▲ Workshop, Gyüttment Fesztivál

› **Meg tudsz fogalmazni a tervezési praxisodból általános tapasztalatokat? Milyen a környezettudatos építés helyzete ma Magyarországon?**

A környezettudatos építés már önmagában egy oximoron... A legkörnyezettudatosabb építés a nem építés. Persze a mai fogyasztásra épülő és annak rabságában élő társadalomban a nem építés jelenleg nem felvállalható önkorlátozás. Építésként nem tisztem mások életéről és igényeiről ítélni, de azt megtehetem, hogy a beavatkozás szükségességét és az ártás mértékét minimalizálom a szerkezetek és anyagok helyes megválasztásával, az energetikai tervezéssel és azzal, hogy az ügyfeleim az első házat ne az ellenségeiknek építsék, hanem olyan minimális alapterülettel rendelkező, jó elosztású épületet tervezek nekik, amiben teljes életet élhetnek, melyet otthonuknak, a nyolcadik börrétegüknek érezhetnek.

Ezzel szemben ma azt tapasztalom, hogy a környezettudatosság divatos, de kiüresedett fogalom. A média azt sugallja, hogy fogyasszunk többet a környezettudatos emblémával megjelölt termékekből. Vegyünk elektromos autót. Cseréljük le a dolgainkat avulási idő előtt környezettudatosabbra. Az önkorlátozás fel sem merül. Az egyéné a döntés felelőssége, és persze az illúzióval szerzett környezettudatosság-élmény is.

Az építészet terén még mindig a leggyakoribb megoldás a házak polisztirolhabos hőszigetelése, és a köztudatban is ez a minimális követelmény, hogy környezettudatos legyen a ház. Pedig rendelkezésre állnak már szelíd technológiák is, pl.: fagyapot, kendergyapot, szalmabála, nádállósízigetelés.

Családi ház, Becsvölgye, 2018 ▼

Az építészet terén tapasztalhatóan megjelentek a valóban környezettudatos építési technológiák, melyek választ adhatnak a globális túlfogyasztásra. Az építkezni vágyók is egyre nyitottabbak ezek iránt, de jelenleg a kivitelezői oldalról még nem áll készen a szakma. Nagyon kevesen foglalkoznak az alternatív technológiákkal. Jelenleg készül egy szakmai adatbázis, mely a szalmabála- és vályog-építéssel foglalkozó szakági tervezőket és kivitelezőket fogja össze. Remélem, ez majd lendületet ad az építésnek.

› **Mik a jövőbeli terveid hosszabb és rövid távon? A képzések, tudásgyarapítás területén merre indulsz tovább?**

Jelenleg éppen elég sok mindennel foglalkozom az építészetben belül, nem tervezek egyelőre új dologba kezdeni. Az oktatás területén szeretnék fejlődni, mivel egyre inkább ezt a feladatot kapom az élettől, valamint a „Neked való ház” önismereti üléseket szeretném még jobban kidolgozni. Mivel igyekszem az építészetre holisztikusan tekinteni, a jövő-

ben tervezem, hogy az antropozófiával mélyebben foglalkozzak.

› **Mi vezetett éppen most, éppen az antropozófiához?**

Úgy gondolom, az antropozófia a bennünket körülvevő világ megértéséhez átfogó nézőpontot és gondolkodásmódot ad szellemi és anyagi értelemben. Az önismeretnek, társadalmismeretnek több szellemi síkja van, mely meghatározza a szubjektív érzékelésünket. Márpedig a szubjektum szüli azt az ösképet, mely az egyén és a társadalom számára is hajtóerővel bír, késztetésekre sarkall. Ez az, amit ösképek formájában a tervezéskor is megtapasztalhatunk, és dolgozunk vele építésként. A világunk folyamatosan változik, és egyre gyorsabban, jobban közeledünk egy olyan fordulóponthoz, melyre válaszként többek között a környezettudatos eszmék megjelentek, vagy széles körben elterjedt az önismeretre való igény. Egyre inkább szükségét érzem, hogy tudatosabban foglalkozzam a változással.

MASTERS TURNES INTINATERS

Architect Zsuzsanna Kozma learned about organic thinking in her university years, while studying Organic Architecture. Even before her graduation, she started working at Triskell with Attila Turi and Lórin Csernyus. She attended many of the Itinerant School's programmes as a 'guest student'. During her years at Triskell, she became interested in environmental awareness as well as in straw and adobe architecture.